

UZKALNIŅU AR AKMEŅU RIŅĶI KAPULAUKU IZVEIDOŠANĀS MŪSDIENU LATVIJAS UN LIETUVAS TERITORIJĀ 1. - 2. GS.

Abstract

Formation of the barrow with stone circle cemeteries in the territory of nowadays Latvia and Lithuania, 1st-2nd century

Burial practices in Latvian archaeological literature already from the second half of the 19th century are explained as the features of identity of certain culture-historical groups. Accordingly to this, spread of the new types of cemeteries in the some definite area most frequently are explained as a result of the migration of certain ethnic units or as a result of their cultural diffusion. However, also the burial practice themselves as a phenomenon with their complex symbolic and social meaning could turn into “active” participant of the processes in the prehistory and went far beyond the relationship of the living and dead. Such feature can be observed in the appearance of previously uncharacteristic cemeteries of the barrows with stone circles in the first half of the Early Iron Age (1st-2nd century) in the territory of nowadays Latvia (Semigallia, Southwest part of Vidzeme, Upper Latvia), as well as in the territory of Lithuania (north and middle part of the country). The analyze of the archaeological material of these visually noticeable burial form with rather complicated construction as well as the spread pattern of these cemeteries, makes us to consider them as a monuments of the way of human communication and the perception of environment derived from the specific historical circumstances.

Atslēgas vārdi: uzkalniņu kapulauki, apbedīšanas tradīcijas, agrais dzelzs laikmets, kolektīvā apziņa

Dažādos laika periodos arī aizvēsturē var izšķirt atsevišķus apgabalus, kurus raksturo izteikta līdzība materiālajā kultūrā, dzīvesveidā, tradīcijās utt. Mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā agrajā dzelzs laikmetā un vidējā dzelzs laikmeta pirmajā pusē (1.- 6./7. gs.) viens no tādiem ir pēc līdzībām apbedīšanas tradīcijās izdalītais uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku areāls (Michelbertas 1986: 54-68; LSV 2001: 217-219 u.c.).

Kopumā zināmi ap 260 šāda veida un hronoloģijas kapulauki mūsdienu Zemgalē, Vidzemes rietumu daļā, Augšzemē, Latgales vidusdaļā, Lietuvas vidusdaļā un ziemeļos. Atbilstoši nosaukumam tajos mirušie apbedīti zem smilšu uzbēruma no akmeņiem likta riņķa ietvaros. Uzkalniņu izveidošanas process bija visai sarežģīts. Sākotnēji uz pamatzemes tika izveidots akmeņu iežogs, tā iekšpusē guldīts nededzināts mirušais, kas pārklāts ar smilšu uzbērumu. Mirušais visbiežāk likts uz pamatzemes, retāk uzkalniņa pamatā veidota kapa bedre. Raksturīga šo uzkalniņu kapu sastāvdaļa bija mirušajam līdzīgi dotie priekšmeti (dažādi darbarīki, ieroči un rotas), kā arī tam klāt liktie akmeņi. Jāpiemin, ka uzkalniņi varēja būt gan individuālas, gan kolektīvas apbedījumu vietas. Kolektīvie uzkalniņi mirušo apbedīšanai visbiežāk izmantoti ilgstošā laika posmā – kad riņķis bija aizpildīts, mirušos guldīja uz jau izveidotā uzbēruma virsmas un pārklāja ar jaunu smilšu kārtu. Tādējādi tiešo no apbedīto skaita galvenokārt ir atkarīgi uzkalniņu izmēri – to diametrs variē no 3 līdz 20 m, augstums –

no 20 cm līdz pat 2 metriem. Arī pašu uzkalniņu skaits vienā kapulaukā varēja būt dažāds – no viena līdz pat vairāk nekā 100 uzbērumiem.

Lielā mērā pateicoties apskatāmo kapulauku vizuāli pamanāmajai virszemes konstrukcijai, tie jau izsenis saistījuši cilvēku vērību, tajā skaitā arī senatnes pētnieku uzmanību. Par uzkalniņu ar akmeņu riņķi pētniecību var konkrēti runāt jau kopš 19. gs. (par agrākiem pētījumiem ir tikai atsevišķas neskaidras ziņas) (Михельбертас 1968: 37-46; Šnore 1993: 7-8; Kulikauskas, Zabiela 1999: 19). Kapulauku interpretācijas ziņā viens no galvenajiem interesējošiem jautājumiem vienmēr bijis par uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izveidošanos.

Sākotnēji, mēģinot skaidrot šos visai savdabīgos pieminekļos, liela ietekme bija mitoloģiskajai domāšanai. Uzkalniņu kapulauki 19. gs. vidū nereti skaidroti kā tālā senatnē radušies teiksmainu milžu kapi (Jucevičius 1959: 567, 568; Poškas 1959: 489). Mēģinot reāli skaidrot uzkalniņu izcelsmi, kopš 19. gs. otrās puses aizsākās migrāciju teoriju dominante. Ar 19. gs. sešdesmitajiem gadiem vairums pētnieku, no kuriem kā lielākā autoritāte minams Tērbatas Universitātes profesors Konstantīns Grēvinks (*Grewingk*, 1819–1887), visus agrā dzelzs laikmeta pieminekļus, to skaitā arī uzkalniņu kapulaukus, saistīja ar ģermāņu (precīzāk – gotu) ienākšanu (Hausmann 1908: 44-50). Galvenais arguments šādam pieņēmumam bija uzkalniņu arheoloģiskajā materiālā vērojams plašākam Eiropas reģionam raksturīgās senlietu formas. Tomēr atsevišķi uzkalniņu kā pieminekļu grupas izcelsmes jautājumi netika skatīti. Šie priekšstati mainījās tikai 19. gs. beigās, kad Eiropā bija tapuši vairāki nozīmīgi pētījumi par dažādu artefaktu tipoloģiju. Balstoties uz Oto Tišlera (*Tischler*, 1844–1891), Oskara Montēliusa (*Montelius*, 1843–1921) u.c. darbiem, Tērbatas Universitātes profesors Rihards Hausmans (*Hausmann*, 1842–1918) pēc saviem 1892. gada izrakumiem Zantes uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulaukā pirmo reizi norādīja uz būtiskām atšķirībām starp uzkalniņos iegūto kapu inventāru un gotu tipiskajām senlietu formām (Hausmann 1893: 83-84). Tādējādi viņš secināja, ka nav nekāda pamata šī veida kapulaukus saistīt ar gotiem, un uzkalniņu izcelsmes vai etniskās piederības jautājumu atstāja atklātu.

20. gs. pašā sākumā vācu arheologs Gustavs Kosinna (1858-1931) skaidri nodefinēja jau 19. gs. daļēji pielietoto kultūrvēsturisko pieeju arheoloģiskā materiāla izpētē (Lang 2005: 11). Viņš norādīja, ka arheoloģiski konstatējamās, skaidri izdalāmās pazīmes vienmēr liecina par vienotu arheoloģisko kultūru, kura saistīta ar kādas noteiktas cilvēku grupas vai cilts identitāti. Savukārt, lai noteiktu šo identitāti, G. Kosinna izmantoja retrospektīvo metodi un sasaistīja arheoloģiskās liecības ar sava laika etniskām grupām vai tautām. Tādējādi t.s. arheoloģiskā kultūra neizbēgami tika saistīta ar etniskumu, bet noteiktu pieminekļu grupu izveidošanās - ar šo konkrēto etnisko grupu izcelsmi attiecīgajā teritorijā.

Šī G. Kosinnas izstrādātā pieeja un metode kļuva par vienu no autoritatīvākajām Eiropas arheoloģijā un tika pārņemta arī Baltijas arheoloģiskā materiāla interpretācijā (Lang 2005, 11-12). Atbilstoši tai Latvijas un Lietuvas arheoloģijā izdalīja atsevišķu, monolītu un etniski vienotu uzkalniņu (ar akmeņu riņķi) kapulauku kultūru. To izcelšanos skaidroja ar migracionisma teorijām. Respektīvi – tika uzskatīts, ka šis apbedīšanas veids izveidojies kādā citā teritorijā un vēlāk līdz ar ieceļotājiem tradīcija pārnesta Latvijas un Lietuvas teritorijā. 20. gs. divdesmitajos, trīsdesmitajos gados šajā ziņā autoritatīvākais viedoklis piederēja Latvijas Universitātes profesoram, Pieminekļu valdes arheologam Francim Balodim (1882-1947). Viņš uzskatīja, ka Augšzemē, Lielupes līdzenumā Vidzemē un Latgalē līdz ar uzkalniņu kapulauku parādīšanos 1. gs. pēc. Kr. „austrumbaltu latvieši varenā spēku vilnī atplūzdami no dienvidiem iekaŗo (..) apgabalus kas tur vēl atradās somu-ugru cilŗu ģpaŗumā.” (LKS 1937: IX-X). Arī vēlāk, pamainoties pieņēmumam par senākajiem baltiem reģionā un saistot tos ar 2000. gadus pr. Kr. izveidojuŗos auklas keramikas un laivascirvju kultūru (Vasks 2000a: 46-47), joprojām uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku parādīŗšanās galvenokārt skaidrota ar jaunas, vienotas baltu grupas ienākŗšanu apskatāmajā teritorijā. Œo ideju pauŗ vairums 20. gs. divdesmito un trīsdesmito gadu autori, piemēram, lietuvieŗu viens no tā laika vadoŗajiem arheologiem Jons Puzins (*Puzinas*, 1905–1978) (Puzinas 1938: 64-67) u.c. Tāpat arī vēlāk agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu izveidoŗšanās jautājumā risināŗšanā saglabājas Œi pati migrāciju teoriju dominante. Kā piemērus var minēt gab Latvijas nozīmīgākā uzkalniņu pētnieces Elvīra Œnores (1905–1996), gan lietuvieŗu vadoŗā uzkalniņu pētnieka Mikola Mihelberta (*Michelbertas*, dz. 1939) u.c. darbus (Шноре 1985: 40, 44, 46; Œnore 1993: 79, 86-87; Михельбертас 2004: 67-75). Diskusijas (turklāt galvenokārt Latvijas arheologu vidū) lielākoties norisināŗjās vairs tikai saistībā ar uzkalniņu atribūciju konkrētām ciltīm. Pēc senlietu inventāra nedaudz atŗķirŗgie rietumu daŗas uzkalniņi tika viennozīmīgi saistīti ar zemgaļiem, savukārt austrumu daŗas pieminekļi gan tikai ar sēļiem, gan tikai latgaļiem, gan ar vēl nediferencētu sēļu-latgaļu kopību (Œturms 1939: 38063-38065; Kulikauskas, Kulikauskienē, Tautavičius 1961: 267; Jākobsons 1999b: 46-48; Vasks 1998: 19; Radiņŗ 1999: 155-165 u.c.).

Jāpiemin, ka nedaudz citāds viedoklis, skaidrojot uzkalniņu izcelsmi, parādīŗjās padomju historiogrāfijā. Igaunŗu arheologs Harijs Moora (1900-1968) Baltijas aizvēstures materiālu pakāŗtoja marksistiskajai ideoloģijai atbilstoŗajai sociāleconomisko formāciju shēmai. Līdz ar to - gan pats H. Moora, gan sekojoŗi arī citi autori, uzkalniņu parādīŗšanos 1.-2. gs. skaidroja kā tieŗu ģints kopienas sairŗšanas liecību (Moora 1952: 64-66, 71-81; LA 1974: 128 u.c.). Tomēr arī Œajā gadījumā, atbilstoŗi kultūrvēsturiskās skolas tradīcijām, tie

viennozīmīgi skatīti kā noteiktas vienotas kultūrvēsturiskas grupas - visbiežāk vāji diferencētu etnisku cilšu (zemgaļu, sēļu vai latgaļu) - atstāti pieminekļi (piemēram, Moora 1952: 66).

Neskatoties uz to, ka, piemēram, Rietumeiropas zinātnē kultūrvēsturiskā pieeja jau 20. gs. trīsdesmitajos gados tika gan kritizēta, gan pārskatīta (Šnē 2002: 65; Vasks 2000a: 50-51), saistībā ar Latvijas un Lietuvas uzkalniņu izveidošanos diskusijas šajā aspektā līdz pat 21. gs. praktiski nenorisinājās. Tikai pēdējā desmitgadē Tartu Universitātes profesors Valters Langs (*Lang*, dz. 1958) pamatoti norādījis, ka t.s. arheoloģiskā kultūra ir pašu arheologu mākslīgi radīts un konstruēts jēdziens, lai klasificētu un sistematizētu atklātās arheoloģiskās liecības (*Lang* 2005: 11). Arī Latvijas Universitātes profesors Andrejs Vasks (dz. 1947) izvirza jautājumu (tiesa gan – galvenokārt saistībā ar akmens un bronzas laikmeta sabiedrībām) vai līdz ar kultūrvēsturiskās skolas tradīcijās risinātajiem baltu etnoģenēzes jeb izcelsmes u.c. jautājumiem Baltijas arheoloģijā nav iestājusies metodoloģijas krīze (Vasks 2000a). Šī pieeja pilnībā ignorē paša pētāmā objekta (šajā gadījumā – apbedīšanas tradīciju) kā fenomena būtību, kas, iespējams, ļautu citādāk paskatīties arī uz uzkalniņu ar akmeņu riņķi izveidošanos mūsdienu Latvijas un Lietuvas teritorijā agrā dzelzs laikmeta sākumā. Šajā ziņā būtu jāņem vērā gan apkārtējā vide un vēsturiskā situācija, gan pašu pieminekļu uzbūves analīze.

Spriežot pēc vēlā bronzas laikmeta un senākā dzelzs laikmeta atradumiem, liela daļa vēlākā uzkalniņu kapulauku apgabala bija salīdzinoši mazapdzīvota (LA 1974: 64-65; Atlasas 1974: 1. žem.). Īpaši tas attiecināms uz zemkopībai nepiemēroto, smilšaino Rietumzemgales un Lietuvas ziemeļrietumu daļas teritoriju. Iepriekšējo gadsimtu apdzīvotības liecības lielākas koncentrētas tikai Lielupes baseina vidusdaļā un gar Daugavu, kā arī mūsdienu Lietuvas un Latvijas teritorijas pašā rietumu daļā - piejūras reģionā. Tādējādi jāpiekrīt iepriekš minēto autoru viedoklim, ka uzkalniņu parādīšanās šajā teritorijā saistāma ar cilvēku migrāciju. Taču, analizējot apbedīšanas tradīciju dažādus elementus, nevar piekrist t.s. kultūrvēsturiskās skolas izvirzītajam apgalvojumam, ka uzkalniņi būtu tieša no kādas teritorijas ar noteiktas kultūrvēsturiskas grupas ienācējiem ienesta tradīcija.

Kopumā historiogrāfijā galvenokārt minētas divas versijas, no kurienes uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku tradīcija agrā dzelzs laikmeta sākumā varētu būt ienesta. Jau kopš 20. gs. pirmās puses kā viena no apskatāmo uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku izcelsmes vietām (lielākoties gan skaidrojot uzkalniņu parādīšanos mūsdienu Latvijas austrumu daļā) literatūrā minēta mūsdienu Lietuvas teritorijas dienvidaustrumu daļa (LV 1938: 100; Šnore 1993: 86-87). Kā galvenais arguments šādam uzkalniņu kultūras nesēju ienākšanas ceļam minēta apbedīšanas tradīciju līdzība, kā arī valodniecības (toponīmu un hidronīmu) un apbedīto fiziskās antropoloģijas parametru līdzība. Nevar noliegt, ka Dienvidaustrumlietuvā tieši tāpat kā apskatāmajā uzkalniņu reģionā, ir raksturīgas praktiski identiskas apbedīšanas

tradīcijas – uzkalniņu kapulauki ar akmeņu riņķi, kur apbedīti nededzināti mirušie (Michelbertas 1986: 68-73). Taču to izveide nesaistās ar senāko dzelzs laikmetu vai 1. gs. pēc Kristus pirmo pusi. Tie attiecināmi uz salīdzinoši vēlu laika posmu - Dienvidaustrumlietuvā agrākie šī veida pieminekļi datējami tikai ar 3.- 4. gs. (Michelbertas 1986: 72). Tādējādi – šī nevarētu būt apskatāmo uzkalniņu izcelsmes vieta. Turklāt senākie (uz 1. gs. beigām - 2. gs. attiecināmie) agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi ar akmeņu riņķi, kā jau minēts, konstatēti šo pieminekļu izplatības areāla rietumu daļā (Zante, Īles mežniecība, Paragaude, Kibartišķi, Vienraģi u.c.).

Savukārt Adolfs Tautavičs (*Tautavičius*, 1925–2006), M. Mihelberts u.c. izvirzījuši versiju, ka uzkalniņu izcelsmes vieta varētu būt mūsdienu Latvijas un Lietuvas rietumu daļa jeb piejūras teritorija (Михельбертас 2004: 72-73). Kā galvenais arguments tam minēta piejūras reģiona vēlā bronzas un senākā dzelzs laikmeta (1500.- 1. gs. pr. Kr.) apbedīšanas tradīciju līdzība ar apskatāmajiem uzkalniņiem. Turklāt arī agrākie (1.- 2. gs.) uzkalniņi ar akmeņu riņķi atklāti tieši to izplatības areāla rietumu daļā. Analizējot šo pieminekļu uzbūvi, nav noliedzama piejūras reģiona senākā dzelzs laikmeta uzkalniņu un apskatāmo agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu līdzība. Arī piejūras reģionā senākajā dzelzs laikmetā mirušo apbedīšanai tika veidots uzkalniņš un šajā procesā izmantotas dažādas akmeņu konstrukcijas (Kulikauskas, Kulikauskienē, Tautavičius 1961: 92-94; 129-138; LSV 2001: 152-154; LA 1974: 76). Tomēr šajos kapulaukos akmeņu konstrukcijas ir daudz sarežģītākas – nereti veidoti akmeņu klāsti, dubultvainagi utt. Tiesa gan – arī dažos agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos novērojams plašāka akmeņu pielietojums. Vairākos kapulaukos (piemēram, Rūsīšos-Debešos) atklāti bezpiedevu kapi akmeņu šķirstu iežogā (Stepiņš 1939: 52). Dažos agrā dzelzs laikmeta pirmās puses uzkalniņos (piemēram, Kibartišķos, Paragaudē) konstatēti dubultvainagi utt. (Michelbertas 1986: 56-57). Tomēr ir viena zīmīga atšķirība senākā dzelzs laikmeta piejūras pieminekļu un apskatāmo agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu starpā. Pirmajā gadījumā dominējošais mirušo apbedīšanas veids bija ugunskapi (visbiežāk urnās) (Kulikauskas, Kulikauskienē, Tautavičius 129-138; LA 1974: 76), turpretī agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos ar akmeņu riņķi, kā jau iepriekš minēts, raksturīgi lielākoties tikai skeletkapi. Līdz ar to – arī šī agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu izcelsmes versija ir diskutējama.

Šodien grūti izvērtēt, kuri no apbedīšanas tradīciju elementiem varētu būt uzskatāmi par nozīmīgākajiem. Iepriekšminētajā gadījumā kā apbedīšanas tradīciju līdzības kritērijs ņemts apbedījumu vietas veids – respektīvi – uzkalniņi. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka apbedīšanas tradīcijas ir vesela simbolu sistēma, kur katram elementam ir būtiska sakrāla nozīme (Gennep 1965; Pearson 1999 u.c.). Tādējādi arī, piemēram, cilvēku izvēlei mirušo apbedīt dedzinātu vai nededzinātu piešķirama tik pat liela nozīme kā apbedījumu vietas

konstrukcijai. Līdz ar to - tik pat lielā mērā (noteiktos elementos) paralēles var vilkt starp apskatāmajiem uzkalniņiem un Lielupes baseina vidusdaļas senākā dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīcijām – līdzējamiem bezpiedevu skeletkapiem ar apkārt mirušajam no akmeņiem izliktiem šķirstiem (LA 1974: 76-77). Tieši šādā veidā - kā reminiscenci no Lielupes baseina apbedīšanas tradīcijām - agrā dzelzs laikmeta uzkalniņos atklātos ap mirušajiem veidotos akmeņu šķirstus jeb iežogus jau 20. gs. vidū interpretēja, piemēram, H. Moora (Moora 1952: 72-73).

Visas iepriekšminētās iezīmes ļauj pieņemt, ka uzkalniņu kapulauku areāls varēja veidoties saplūstot dažādām cilvēku grupām no dažādiem areāliem. Par šādu varbūtību, pirmkārt, liecina agrāko uzkalniņu ar akmeņu riņķi uzbūves atšķirības. Praktiski katram no kapulaukiem ir savas specifiskas iezīmes. Piemēram, pēc pamatsērijas acusaktas un plakanspirālēm ar 1. gs. beigām - 2. gs. sākumu datējamie Īles mežniecības kapulauka XVII un XVIII uzkalniņi bija veidoti kā individuālas apbedījumu vietas jeb katrā no tiem bija apbedīts tikai viens mirušais, taču šie uzkalniņi ar vienu malu savstarpēji saskārās un veidoja tā saukto dubultuzkalniņu (Stepiņš 1974: 115-117). XVII uzkalniņam akmeņu riņķis netika atklāts (iespējams, tas kādreiz bijis, bet vēlākā laikā nopostīts); XVIII uzkalniņam gandrīz visapkārt bija lielākoties vienā kārtā no akmeņiem izlikts akmeņu riņķis. Turpretī Paragaudes kapulaukā šīs perioda uzkalniņos vērojamas citādas konstrukcijas. Arī pēc mirušajam līdzīgi dotās pamatsērijas acu saktas ar 1. gs. beigām, 2. gs. sākumu datētajam XXXI individuālajam uzkalniņam apkārt veidots vairākās kārtās krautu akmeņu riņķis (Michelbertas 1997: 61-62, 186). XXVI uzkalniņā atklāti trīs kapi, turklāt uzkalniņa uzbūvē bija vērojamas no akmeņiem divās kārtās krauts riņķis, kurš it kā pārdalīts vairākās daļās, turklāt riņķim klāt veidotas arī pusapaļas piebūvītes (Michelbertas 1997: 58-59, 76, 182-183).

Uz iespēju, ka vienuviet varēja apmesties cilvēki no dažādiem reģioniem, otrkārt, norāda arī vairākas arheoloģiski konstatējamās norises reģionā. Viena no zīmīgākajām parādībām ir pilskalnu apdzīvotības intensitātes būtiska samazināšanās un attiecīgi atklāta tipa apmetņu skaita palielināšanās (LSV 2001: 192-193). Šādas izmaiņas dzīvesveidā agrā dzelzs laikmeta sākumā, domājams, noteica gan dzelzs darbarīku plašāka izplatība, gan klimatisko apstākļu uzlabošanās (LSV 2001: 197; Gerhards 2002: 2-7). Zemkopībai piemērotākas kļuva daudz plašākas teritorijas (tajā skaitā iepriekš mazapdzīvotās uzkalniņu kapulauku areāla daļas), daudz mazāka cilvēku grupa varēja sev nodrošināt iztiku. Pilskalnu kā apdzīvotības, saimniecības un, domājams, arī administratīvo centru nozīme būtiski samazinājusies vai pat pilnībā izzuda (LSV 2001: 190, 205). Tādējādi agrā dzelzs laikmeta sākumā plašākā reģionā var uzskatīt par savdabīgu iedzīvotāju dekoncentrācijas vai decentralizācijas posmu.

Tādējādi nav pamata agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku areālu uzskatīt ar monolītas kultūras apgabalu. Tas liek pārskatīt arī jautājumu par uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku etnisko piederību.

Kā norādījis viens no arheoloģijas un identitātes jautājuma pētniekiem Pīters Vells (*Wells*) - par kādu jau vienotu identitāti var runāt tikai tad, ja šī cilvēku grupa paši sevi apzinās kā vienotu veselumu un diferencējas no apkārtējās sabiedrības (*Wells* 1998: 263). Kopumā var izšķirt dažāda veida identitātes (etnisko, individuālo, sociālo utt.), kuru izveidošanos nosaka dažādi faktori. Etniskā identitāte galvenokārt balstīta uz plašākas cilvēku grupas apziņu par vienotu pagātņi un izcelšanos (*Lang* 2005: 14). Tā kā nav pierādāma uzkalniņu kapulauku izcelsme no kāda vienota apgabala, nevar arī pierādīt uzkalniņu saistību ar kādu noteiktu etniskumu. Domājams, katrai no iedzīvotāju grupām, kas apmetās iepriekš mazapdzīvotajā areālā bija sava identitāte un vēlme sevi diferencēt. Turklāt tai obligāti nebija jābūt etniskai identitātei, tā varēja būt saistīta arī ar dažādiem sociālajiem u.c. aspektiem.

Uz jautājumu, kādēļ tad šie cilvēki izvēlējās mirušos apbedīt uzkalniņos ar akmeņu riņķi, nekad nebūs viennozīmīgas atbildes. Līdznie kapulauki pēc uzbūves neapšaubāmi ir vienkāršāki un to izveide nav tik laikietilpīga. Visticamāk, uzkalniņi kalpoja ne tikai kā apbedījumu vietas. Šādu pieņēmumu savā ziņā varētu apstiprināt arī V. Langa un V. Vaska pēdējā desmitgadē veikti pētījumi jeb precīzāk – matemātiskie aprēķini, kas norāda, ka uzkalniņos netika apglabāti visi sabiedrības locekļi (*Vasks* 2000b: 46-47; *Lang* 1995: 107-109; *Lang* 2005: 18-22). Cilvēkiem, apmetoties jaunā teritorijā un saskaroties ar jauniem apstākļiem un sabiedrībām, domājams, vajadzēja sevi kaut kādā veidā identificēt un manifestēt (iespējams, parādīt teritorijas piederību utt.). Kapulauki savas sakrālās un simboliskās nozīmes dēļ un uzkalniņi arī tīri vizuāli varēja kalpot šiem mērķiem. Turklāt – tā bija apkārtējā pasaulē saprotama „valoda”. Arī P. Vells norāda, ka identitāte pirmkārt, protams, manifestējas dažādās materiālās kultūras un tradīciju atšķirībās, taču tajā pašā laikā šīm atšķirībām jāiekļaujas vienotā komunikāciju sistēmā. Manifestācijā izmantotajām zīmēm un simboliem, ir jābūt saprotamām arī pārējiem apkārtējā pasaulē (*Wells* 1998: 244). Kā iepriekš minēts – šāda apbedījumu forma bija pazīstama jau iepriekšējā laikmetā, un arī pārējā Latvijas teritorijā agrajā dzelzs laikmetā bija raksturīgas virszemes konstrukciju apbedījumu vietas – piemēram, uzkalniņu kapulauki bez akmeņu riņķa un akmeņu krāvumu kapulauki (*Ciglis* 2007: 23-37; *LA* 1974: 106-108). Līdz ar to – agrajā dzelzs laikmetā uzkalniņu kapulaukus ar akmeņu riņķi var uzskatīt kā sava veida universālus simbolus, bet dažādas atšķirības to uzbūves elementos (kas nereti vērojamas pat viena kapulauka uzkalniņos), iespējams kalpoja kā identitātes zīmes.

Kopumā var teikt, ka noteiktu pieminekļu grupu utt. izveidē var būt dažādi iemesli un skaidrojumi, tādējādi materiālā kultūra un dažādas tradīcijas (piemēram, apbedīšanas tradīcijas) ne vienmēr saistāmas ar kādu vienu monolītu kultūru. Risinot aizvēstures jautājumus, nedrīkst aizmirst, ka katra arheoloģiskā liecība ir daļa no plašākas tā laika komunikācijas sistēmas, kas varētu arī neatbilst mūsdienu situācijai, klasifikācijai un domāšanai.

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

Bibliogrāfija

1. Atlases (1974) Rimantiene, R. red. *Lietuvos TSR archeologijos atlasas. [Kn.] I. Akmens ir žalvario amžiaus paminklai*. Vilnius: Mintis.
2. Ciglis, J. (2007) Ziemeļaustrumu Latvija senākās dzelzs laikmeta beigās un agrā dzelzs laikmeta sākumā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A, 61, Nr. 4: 23-38.
3. Gennep, A. (1965) *The rites of passage*. London: Routledge & Kegan Paul.
4. Gerhards, G. (2002) Vide un tās ietekme uz Latvijas iedzīvotājiem dzelzs laikmetā. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls* (turpmāk: *LVIŽ*), Nr. 2.: 2-7.
5. Hausmann, R. (1893) Hügelgräber zu Zanten. Von: *Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst* 1892. Mitau: J. F. Steffenhagen and Sohn. S. 67-84.
6. Hausmann, R. (1908) *Übersicht über die Archäologische Forschung in den Ostseeprovinzen im letzten Jahrzehnt*. Rīga.
7. Jākobsons, F. (1999a) Dzelzs laikmets Latvijā. No: Ciglis, J. sast. *Fēlikss Jākobsons. Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi*. Latvijas Vēstures Muzeja Raksti, Nr. 6.-Rīga: Nordik. 46.-54.lpp.
8. Jākobsons, F. (1999b) Senlatviešu ienākšana Latvijā. No: Ciglis, J. sast. *Fēlikss Jākobsons. Austrumbaltijas dzelzs laikmeta pētījumi*. Latvijas Vēstures Muzeja Raksti, Nr. 6.- Rīga: Nordik. 31.-38.lpp.
9. Jucevičius, L. (1959) *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
10. Kulikauskas, P., Kulikauskienė, R., Tautavičius, A. (1961) *Lietuvos archeologijas bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
11. Kulikauskas, P., Zabiela, G. (1999) *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Diemedžio.
12. Lang, V. (1995) Die Früheisenzeitliche Gesellschaft Im Gebiet der Estnischen Steingräber. Iš: Kazakevičius, V., Sidrys, R. ed. *Archaeologia Baltica*. Vilnius: Alma littera. P. 107.-109.
13. Lang, V. (2005) Archaeological cultures and ethnic history: some examples from the east baltic early Iron age. In: Lang, V. ed. *Interarchaeologia, 1. Culture and Material culture. Paper from first theoretical seminar of Baltic archaeologist (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th-19th, 2003*. Tartu, Rīga, Vilnius: Pakett Press. P. 11-28.
14. LV (1938) Balodis, F., Tentelis, A. red. *Latviešu vēsture*, I. sēj. 1. daļa. Rīga: Valters un Rapa.
15. LA (1974) Bīrons, A., Mugurēvičs, Ē., Stubavs, A. u.c. red. *Latvijas PSR arheoloģija*. Rīga: Zinātne.
16. LKS (1937) Balodis, F., Šnore, R. red. *Latviešu kultūra senatnē*. Rīga: Pieminekļu valdes izdevums.

17. LSV (2001) Mugarēvičs, Ē., Vasks, A. red. *Latvijas senākā vēsture. 9.g.t.pr.Kr.-1200.g.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
18. Michelbertas, M. (1986) *Senasis geležies amžius*. Vilniaus: Mokslas
19. Michelbertas, M. (1997) *Paragudžio pilkapynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
20. Moora, H. (1952) *Pirmatnējā kopienas iekārta un agrā feodālā sabiedrība Latvijas PSR teritorijā*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
21. Pearson, M., P. (1999) *The archaeology of death and burial*. Phoenix: Sutton Publishing.
22. Poškas, D. (1959) *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
23. Puzinas, J. (1938) *Naujasijų proistorinių tyrinėjimų duomenys*. Kaunas.
24. Radiņš, A. (1999) *10.-13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi*. Latvijas Vēstures muzeja raksti, Nr. 5. Rīga: N.I.M.S.
25. Stepiņš, P. (1939) Senkapi „Liepu kalnā” Rubas pag. Rūsīšos-Debešos, Jelgavas apr. *Senatne un Māksla*, Nr.1: 48-63.
26. Stepiņš, P. (1974) Senkapi Īles mežā. No: *Arheoloģija un Etnogrāfija*, 11. laid. Rīga: Zinātne. 111.-119. lpp.
27. Šnē, A. (2002) *Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās*. Rīga: Intelekts.
28. Šnore, E. (1993) *Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā*. Rīga: Zinātne.
29. Šturms, E. (1939) Sēļi. No: Švābe, A. u.c. red. *Latviešu Konversācijas vārdnīca*, XIX sēj. Rīga: Grāmatu apgādniecība A. Gulbis. 38063-38065. sl.
30. Vasks, A. (1998) Kultūretniskā situācija agrajā un vidējā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā. *LVIŽ*, Nr. 1: 7.-21.
31. Vasks, A. (2000a) Baltu izcelsme un agrīnā vēsture – uzskatu plurālisms vai metodoloģijas krīze? *LVIŽ*, Nr. 1.: 46- 67.
32. Vasks, A. (2000b) Daži agrā un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulauku sociālās interpretācijas jautājumi. No: Zirne, Š. sast. *Cauri gadsimtiem. Rakstu krājums veltīts Valdemāram Ģinteram (1899-1979)*. Latvijas Vēstures muzeja raksti, Nr.7. Rīga: N.I.M.S. 45.-51. lpp.
33. Wells, P. S. (1998) Identity and Material Culture in the Later Prehistory of Central Europe. *Journal of Archaeological Research*, Vol.6, No.3: 239-298.
34. Михельбертас, М. (1968) Некоторые черты погребального обряда курганов Жемайтии и Северной части Центральной Литвы. Из: *Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций института истории АН Литовской ССР 1948-1967 гг. (Вильнюс, 13-15 мая 1968 г.)*. Вильнюс.
35. Михельбертас, М. (2004) Заселение территории культуры курганов Жемайтии Северной Литвы и Южной Латвии в римский период. No: Rītums, R. sast. *Pētījumi zemgaļu senatnē*. Latvijas Vēstures Muzeja Raksti, Nr. 10. Rīga: N.I.M.S. C. 67-75.
36. Шноре, Э. (1985) К вопросу этногенеза латгалов. Из: *Проблемы этногенеза и этнической истории балтов*. Вильнюс: Мокслас. С. 36-46.